

А.А. Ақболатов^{1*}, А.Г. Нәби², Н.М. Түкешова³

^{1,2,3}*Махамбет Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан университеті, Орал, Қазақстан*

E-mail: ^{1*}aidarbek_akbulat@mail.ru, ²nabi.ali@mail.ru, ³nurgul_tukeshova@mail.ru

ORCID: ¹0000-0001-5507-4144, ²0009-0003-2514-4529, ³0000-0002-1654-3056

Б. Бабаштың махаббат лирикасы

Аңдатпа. Мақалада қазіргі қазақ ақын қыздарының бірі – Бақытгүл Бабаш поэзиясындағы махаббат тақырыбы көркемдік және идеялық тұрғыдан талданады. Оның поэзиясындағы ұлттық әдебиетіміздегі дәстүрлі лириканың нәзік иірімдерін сақтай отырып, махаббатты әйел жүрегінің терең сырларымен, заманауи жаңаша интерпретациялануы сөз болады. Ақын өлеңдеріндегі махаббат – нәзіктік пен тәкаппарлықтың, еркіндіктің, әйелге тән әлсіздік пен батылдықтың, сағыныш пен үміттің, рухани тазалық пен өмірге іңкәрліктің көрінісіндей сыршыл келеді. Автор өлеңдерінде бейнеленген махаббат сезімі тек жеке эмоциялық құбылыс ретінде емес, ұлттық дүниетаным мен рухани құндылықтар жүйесімен байланыста қарастырылды. Мақалада ақынның тілдік ерекшеліктері, көркемдік бейнелеу құралдары мен поэтикалық өрнек жүйесі қолданысын ғылыми тұрғыдан сарапталып, Бақытгүл Бабаш поэзиясындағы дәстүр мен жаңашылдық Ф. Оңғарсынова, Г. Салықбай сынды алдыңғы толқынмен салыстырмалы түрде талданады. Ақын поэзиясы концептуалды тұрғыдан зерделеніп, махаббат лирикасындағы ақынның ішкі психологиялық әлемін тану, авторлы-индивидуалды көркемдік әлемнің жалпылық мәнге ұласуы зерттелді. Лирикалық кейіпкердің ішкі сана ағымындағы тартысы, ішкі рухани еркіндігін берудегі шеберлігіне зерттеу жүргізіліп, ақынның стиль қалыптастыру мен көркемдік ізденістері талданды. Оның поэтикалық мәтінде контрасты құбылыстарды көркемдік стилистикалық тәсіл ретінде жиі қолдануын қарастырып, ақынның өзіндік ойлау мәнері мен сөз байлығын танытан ерекшелік ретінде бағалайды.

Алғыс: Бұл мақала Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті қаржыландыратын іргелі ғылыми зерттеу жобасы аясында жазылды (грант № AP19676441).

Кілт сөздер: махаббат лирикасы, қазіргі қазақ поэзиясы, әйел әлемі, көркемдік ерекшелік, сезім, ұлттық дүниетаным, Б. Бабаш поэзиясы.

А.А. Akbulatov^{1*}, A.G. Nabi², N.M. Tukeshova³

^{1,2,3}*Makhambet Utemisov West Kazakhstan University, Uralsk, Kazakhstan*

E-mail: ^{1*}aidarbek_akbulat@mail.ru, ²nabi.ali@mail.ru, ³nurgul_tukeshova@mail.ru

ORCID: ¹0000-0001-5507-4144, ²0009-0003-2514-4529, ³0000-0002-1654-3056

Love lyrics by B. Babash

Abstract. This article explores the theme of love in the work of one of the contemporary Kazakh poets, Bakytgul Babash, from the perspective of artistic expression and thematic content. The author's poetry, while preserving the subtle threads of traditional national lyricism, offers a modern interpretation of love through the profound experiences of the female soul. Love in her verses appears as a complex emotional phenomenon, combining tenderness and pride, the desire for freedom, feminine vulnerability and courage, longing and hope, spiritual purity, and a passion for life. The feeling of love, reflected in the author's poems, is viewed not only as

*** Бізге дұрыс сілтеме жасаңыз:**

А.А. Ақболатов, А.Г. Нәби, Н.М. Түкешова. Б.Бабаштың махаббат лирикасы // "Керуен". - 2026. №3, (92-том). - Б. 195-214. <https://doi.org/10.53871/2078-8134.2026.3-12>.

an individual emotional experience but also as a phenomenon closely associated with the national worldview and spiritual-value orientations of the culture. The author analyzes the linguistic and stylistic features, artistic and expressive means, and the system of poetic images used by Bakytgul Babash; simultaneously, the traditional and innovative principles in her work are compared with the poetry of the previous generation's representatives as F. Ongarsynova and G. Salykbai. The poetry of Bakytgul Babash is examined conceptually. Particular attention is paid to understanding the poet's inner psychological world, reflected in her love lyrics, as well as to exploring how the author's individual artistic world acquires universal resonance. The features of the depiction of the lyrical heroine's internal conflict, the artistic embodiment of her spiritual freedom, as well as the stylistic features and creative searches of the poetess are analyzed. The poet's frequent use of contrasts in poetic texts as an artistic stylistic device is considered a distinctive feature that reveals the poet's unique way of thinking and vocabulary.

Acknowledgements: This article was prepared within the framework of a fundamental scientific project funded by the Science Committee of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan (Grant No. AP19676441).

Keywords: love lyrics, contemporary Kazakh poetry, female world, artistic specifics, feeling, national worldview, B. Babash's poetry.

А.А. Акбулатов^{1*}, А.Г. Наби², Н.М. Тукешова³

^{1,2,3}*Западно-Казахстанский университет имени Махамбета Утемисова, Уральск, Казахстан*

E-mail: ^{1*}aidarbek_akbulat@mail.ru, ²nabi.ali@mail.ru, ³nurgul_tukeshova@mail.ru

ORCID: ¹0000-0001-5507-4144, ²0009-0003-2514-4529, ³0000-0002-1654-3056

Любовная лирика Б. Бабаши

Аннотация. В статье исследуется тема любви в творчестве одной из современных казахских поэтесс Бакытгуль Бабаши в художественном и идейном аспектах. Ее поэзия, сохраняя тонкие грани традиционной национальной лирики, предлагает современную интерпретацию любви через глубокий внутренний мир женщины. Любовь в поэзии автора раскрывается как лирическое и глубоко личностное чувство, воплощающее нежность и гордость, свободу, женскую уязвимость и смелость, тоску и надежду, духовную чистоту и любовь к жизни. Отраженное в стихотворениях автора чувство любви рассматривается не только как индивидуальное эмоциональное явление, но и в связи с национальным мировоззрением и системой духовных ценностей. В статье анализируются языковые особенности поэзии Бакытгуль Бабаши, специфика использования художественно-изобразительных средств и система её поэтической выразительности. Традиции и новаторство в творчестве поэтессы рассматриваются в сопоставительном аспекте с поэзией представителей старшего поколения – Ф. Онгарсыновой и Г. Салыкбай. Поэзия Бакытгуль Бабаши рассматривается в концептуальном аспекте. Особое внимание уделяется осмыслению внутреннего психологического мира поэтессы, отраженного в любовной лирике, а также исследованию того, каким образом индивидуально-авторский художественный мир приобретает общечеловеческое звучание. Анализируются особенности изображения внутреннего конфликта лирической героини, художественное воплощение её духовной свободы, а также стилистические особенности и творческие поиски поэтессы. Частое использование контрастов в поэтических текстах как художественного стилистического приема считается отличительной чертой, раскрывающей уникальный образ мышления и словарный запас поэта.

Благодарность: Статья подготовлена в рамках фундаментального научного проекта, финансируемого Комитетом науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан (грант № AP19676441).

Ключевые слова: любовная лирика, современная казахская поэзия, женский мир, художественное своеобразие, чувство, национальное мировоззрение, поэзия Б. Бабаши.

1. Кіріспе

Поэзия туралы ғылыми зерттеу еңбектерде көптеген тұжырымдар бар. «Поэзия – қасиетті ұғым. Поэзия – адамның ішкі сезімінің тіл жетпес тылсымында жатқан әсем әлемі. Поэзия – адамның ішкі ішегінің қырындысы. Поэзия – жеке адамның ешкімге айтпас құпия қастерлі ішкі сыры. Сонымен бірге поэзия – әлемдік ұғым. Поэзия тек қана ішкі дүние емес. Поэзия – адам жанының жыршысы. Поэзия – ақылдың айнасы (Нілібаев, 2012: 417-418). Поэзия туралы философиялық толғамдардан көркемдік поэтикалық туынды ретінде ақынның көркем образдалған ішкі жан сыры десек, бұл туралы ұлы Абай да «Өлең шіркін – өсекші, жұртқа жаяр, Сырымды тоқтатайын айта бермей» (Абай, 2006: 94) деген жоқ па еді? Міне, бұл жерде ақын поэзияны өсекші деп мысқылдағанымен, адамның ішкі жан сыры, құпиялылығы, тылсым жұмбағы дегенді меңзесе керек. Осы тұрғыдан алғанда, поэзия ұрпақтар арасындағы коммуникацияның поэтикалық ойлау жүйесі арқылы жеткізетін ерекше құралы ретінде өмір сүрудің күрделілігін, адам болмысының мәнін және оның тіл арқылы бейнеленуін ашып көрсетеді, осы құбылыстардың көпқырлы қырларын терең әрі шебер сипаттайды (Важед, Сағхар, 2023: 20). Ендеше, осындай құдіретті өнердің шыңы поэзия қазіргі қазақ әдебиетінің өрісті саласы ретінде жоғары деңгейде дамып отыр. Қазақ поэзиясында ақын қыздар әлемінің қоғамдағы орынын әйгілеген Фариза Оңғарсынова. Бұл туралы әдебиет сыншысы Ә. Бөпежанова: «...орыс поэзиясында әйелді лирикалық қаһарман етіп енгізген ірі тұлға Анна Ахматова (бұл қатарға Марина Цветаеваны да қосу жөн) шығармашылығын көп зерттеген белгілі ғалым Виктор Жирмунский: «Поэзия тарихына, соның ішінде орыс поэзиясының тарихына Ахматова енгізген ерекше жаңалық сол – әйелдерге тіл бітірді. Оған дейін әйел поэтикалық сезімнің объектісі ғана болып келсе, енді лирикалық кейіпкерге айналды» деп жазды. Ахматова орыс поэзиясында, А. Коллотай сөзімен айтқанда, «әйел әлемінің толық жыр кітабын» дүниеге әкелді.

Қазақ поэзиясында әйелдер әлемінің толық жыр кітабын жазған ақын – Фариза Оңғарсынова. Ол өз шығармашылығында әйел тағдырын, жан дүниесін терең, жүйелі суреттейді» (Бөпежанова, 2007: 34), – деп қазақ поэзиясының бастауында Фариза Оңғарсынова тұрғанын ерекше атап өтеді. Қазақ поэзиясында Фариза ақынның замандастары Ақұштап Бақтыгереева, Күләш Ахметова, Қанипа Бұғыбаева т.б. поэзияларында әртүрлі деңгейде болса да, лирикалық кейіпкерлері арқылы қазақ әйелінің ішкі табиғатын, тағдырын, рухани жан әлемін қоғамдық ортаға шығарды, әйел адамның лирикалық кейіпкер әлемін жасады. Олардың ізбасарлары Г. Салықбай, О. Тұржан, Ж. Әскербекқызы, Т. Толқынқызы, М. Мыса, Б. Бабаш т.б. ақын қыз-келіншектердің қазақ әйелінің бүкіл болмысы мен табиғатын, қарама-қайшылығымен қоса суреттеп, өмірдің сұлулық пен әсемдіктен ғана тұрмайтынын, әйелдің да арман-мұрат аңсарын, күйініш-сүйінішімен ашық жырлауды жалпылық мәнге ұластыра алды.

Мақаламызға өзек болған ақын Б. Бабаш поэзиясын саралауда басты мотив ретінде махаббат лирикасын тандап алуымыз тегін емес. Ақының өлендерін мұқият зер салсақ, әйел затының сұлулығы, күрделі болмысы, қарама-қайшылыққа толы әлемі, жастыққа тән сезім әуендері әрі адамгершілік ар-ұяты, қыз балаға тән үнсіз

сүю және күйініш, сабырлылық, бәрі-бәрі байқалады. Себебі ақынның лирикалық кейіпкері әйел жанының тереңін поэзиясына арқау етіп, әйелді сыртқы сезімнің нысаны ғана емес, поэтикалық тұрғыдан лирикалық кейіпкерге айналдырған қазақ поэзиясындағы дәстүрді жаңашылдықпен жаңа заман биігінен сөйлетеді.

Қазақ поэзиясында мәңгілік мотив, тақырыптық сарындардың бірі – махаббат. Себебі лирика ақынның көңіл-күйінің өлеңмен өрілген ерекше түрі болса, махаббат лирикасы тақырыбына соқпаған ақын кемде-кем шығар. Жеке ақындардың шығармашылық мұрасын зерттеу арқылы біз оның болмысын, ақындық табиғатының тереңін танимыз. Стильдік даралығына барлау жасаймыз. Академик З. Қабдолов: «Лириканы тақырыбына қарай топтап-талдау оны жазған ақынның шығармашылық бітімін пайымдау үшін айрықша мәні бар нәрсе» (Қабдолов, 2014: 448), деген болатын. Зерттеу нысанына алынған ақын Б. Бабаş поэзиясының лирикалық қаһарманы, ең алдымен, әйел заты, қазақ қызы, қазақтың нәзік жанды аруы, әйел-ана! Оның өлеңдерінде махаббат тақырыбы жаңа заман мазмұнында көркемдік-эстетикалық тұрғыдан жүрекке сәуле құяар мөлдірлігі мен адалдығы, қыз балаға тән ұяңдық әрі батылдығы, оқырманға еркін ашыла алған пайым-парасатымен, ізденіс көкжиегімен дараланып келеді.

Мақаланың зерттеу нысаны болған ақын Б. Бабаş ғұмырнамасына шолу жасап өтсек, ол 1981 жылы 17 ақпанда Атырау облысының Құрманғазы ауданы Еңбекші селосында (қазіргі Жүмекен ауылы) дүниеге келген.

Оның қазіргі әдеби процесте көрініп, бағалануы IX халықаралық «Шабыт» фестивалінің Гран-При иегері, Республикалық жастар Поэзия фестивалінің бас жүлдегері, Республикалық Махамбет сыйлығының лауреаты атануынан көрінеді. Кейін Жүмекен Нәжімеденов атындағы республикалық мүшәйраның 1 орын, облыстық мүшәйраның бас жүлдегері атанды. Ақын поэзиясы Х. Ерғалиев, Ф. Оңғарсынова атындағы республикалық жыр-мүшәйраларының жеңімпазы ретінде де қалың оқырманға кеңінен таныла бастады.

Б. Бабаş қаламынан туған өлеңдері «Жас толқын» сериясымен 2011 жылы шыққан «Сағыныш қалды көзімде» атты алғашқы жыр жинағына енген. Сонымен қатар 2014 жылы жарық көрген «Жыр маржандары: Қазақ поэзиясының антологиясы» атты X томдық антологияның IX томына төрт-бес лирикалық өлеңдері енгізілген (Құлкенов, 2014: 312).

Мақаланың мақсаты – ақын Б. Бабаş поэзиясындағы махаббат лирикасын дәстүр мен сабақтастық тұрғысынан зерттеу, жаңа дәуірдегі лирикалық кейіпкерлерді, көркем образ жасаудағы ізденістерін саралау, махаббат ұғымының еркек пен әйел арасындағы сезім ғана емес, көп қырлы сипатын өмірге деген махаббат, туған жерге деген махаббат, өз халқына деген махаббат т.б. ақын өлеңдерінің мысалында жүйелеп көрсету.

Мақаланың негізгі ғылыми жаңалығы ретінде ақын Б.Бабаş поэзиясын махаббат лирикасы сарынында кешенді тұрғыдан зерттеуге алынуын атап өтуге болады.

2. Материалдар мен әдістер

2.1 Зерттеу әдістері

Мақаланың зерттеу нысаны ақын Бақытгүл Бабаşтың махаббат лирикасын «Айсезім» жинағына енген өлеңдерінің ішінен іріктеп алынды. Оның махаббат

лирикасын қазіргі қазақ поэзиясындағы әйел ақындар, қыз-келіншектер поэзиясы контекстінде салыстырмалы типология әдісі арқылы зерттеу жүргізілді. Типологиялық әдістің басты қағидаты мотивті (сарындар) махаббат әуендерімен байланыстыра зерттеп, ақын лирикасындағы ішкі психологиялық әлемін тану, авторлы-индивидуалды көркемдік әлемнің жалпылыққа ұласуы зерттелді. Ақын-қыздардың поэзиясындағы ортақ мотив (сарын) махаббат лирикасындағы лирикалық қаһарман сезімнің ғана объектісі емес, поэтикалық тұрғыдан әйелдің жеке лирикалық кейіпкерге ұласқан әлемін, лирикалық кейіпкердің ішкі сана ағымындағы тартысын, ішкі еркіндігін берудегі шеберлігіне жүйелеу және жинақтау әдістерімен зерделеу жүргізіліп, ақынның стиль қалыптастыру мен көркемдік ізденістері талданды. Ақын өлеңдерін іріктеу кезінде, ең алдымен, тақырыпта көрсетілгендей, махаббат лирикасын басты қағидат ретінде ұстандық. Себебі, типологиялық зерттеу әдісінде мотив (сарын) көркем туындылардың ортақ желісі ретінде қарастырылады, ал Б. Бабаş поэзиясы тұнып тұрған махаббат әуені, әйел затының ішкі жұмбақ әлеміне құрылған. Ақын өлеңдерін әйел ақындар шығармашылығымен ортақ сарындар (мотивтер) арқылы салыстыра зерттей отырып, типологиялық тұрғыдан жүйелеу мақаламыздың басты ұстанымы болды. Ал, ақын поэзиясын концептуалды талдауда мұң, сағыныш, жалғыздық сынды базалық концептілеріне тоқталып, махаббат лирикасындағы ақынның дүниені қабылдауына қатысты көркемдік құралдарға баса назар аударылды.

Махаббат ұғымының қазақтың дәстүрлі дүниетанымында алатын орны туралы Ө. Нысанбаевтың ғылыми философиялық еңбегіне шолу жасалып, әдеби контекстегі махаббаттың мәнін ұғынуға негіз ретінде ұстандық, сондай-ақ сыншы Ө. Бөпеженова, әдебиеттанушы ғалымдар Ж. Әскербекқызы, З. Мүтиев, Н. Қамаровалардың ғылыми тұжырымдарына сүйеніп, ақын поэзиясын пәнаралық деңгейде қарастырылды. Өзіндік тұжырымдар беруде жоғарыда аталған еңбектермен қоса, шетелдік әдебиеттерге де сілтеме жасалды.

2.2 Материалдарға сипаттама

Тәуелсіздік жылдардан кейінгі әдеби процесте қазақ поэзиясының жалпы даму тенденциясы бірнеше монографиялар деңгейінде зерттелгенімен, жеке поэтика тұрғысынан зерттеу нысанына іліге қоймаған ақындар баршылық, әсіресе аймақтық әдеби контексте ғана танылған ақын Б. Бабаş сияқты тұлғалар поэзиясы әдеби сында жалпы аталғанымен, әдебиеттану ғылымының зерттеу нысанына айналаған жоқ десе болады. Біз зерттеу мақаланы жазу барысында тәуелсіздік жылдардан кейінгі қазақ әдеби процесін, оның ішінде поэзияны зерттеген ғылыми еңбектердің тұжырымдарына әдіснама ретінде тоқталдық.

Тәуелсіздік жылдарынан кейінгі қазақ поэзиясындағы ой еркіндігі шығармашылық ойлау мен жазудың мүлдем жаңаша сипатта өрбуіне мол кеңістік ашты. Кеңестік идеология тұсауын аштырмаған қазақ лирикасы мазмұндық тұрғыдан да, формалық ізденістен де жаңашылдыққа бет бұрды. Дәстүрлі қазақ өлеңімен бірге, ұлттық әдебиетте еркін эксперименттерге барған, интеллектуалдық поэзияның өкілдері пайда болды. Постмодернизм элементтері кең етек жайып, дәстүрлі классикалық канондардан ауытқуға әдейі бару, сол арқылы поэзияда ақ өлең, ерікті

өлең, прозалық өлең секілді поэзияның өлшемдеріне бағына бермейтін түрлердің пайда болуы жаңаша зерттеулерді талап еткені анық. Осы тұрғыдан келгенде, Б. Бабаш замандастарының поэзиясын зерттеген ұжымдық монографияларға зер салып, кейбір тұжырымдардың негізге алдық. Мысалы, «Қазіргі поэзиядағы модификация: стиль, ырғақ, форма» (Хуатбекұлы, 2024: ұжымдық монография), «Жаңа қазақ әдебиеті (дарынды жастардың шығармашылық жетістіктері)» (Г. Орда, 2024: ұжымдық монография) еңбектерінде Бақытгүл Бабаштың замандас біршама ақындары зерттеу нысанына іліккен. Атап айтар болсақ, Ақберен Елгезек, Ерлан Жүніс, Танакөз Толқынқызы, Тоқтарәлі Таңжарық, Мақпал Мыса, Бауыржан Қарағызұлы т.б. ақындарды зерттеу нысанына алған монографияларда қазіргі қазақ поэзиясына жаңалық әкелген буын ретінде жоғары баға беріп, олардың формалық, мазмұндық ізденістерін, ой өрнектерін талдайды. Ұлттық әдебиетті жасаушы бүгінгі жас буынның батыс пен шығысты жатырқамай еркін меңгеруі әдеби ағымдардың әдеби процестің дамуына тигізген ықпалын көрсетеді. Қос монография бүгінгі поэзияның жалпы дамуы тенденциясын саралаған негізгі ғылыми еңбектер ретінде бағалы. Сондай-ақ мақала авторының «Қазіргі қазақ әдебиеті және әдеби өлкетану» атты монографиясында қазіргі ақындардан Бауыржан Халиолла, Мақпал Мыса, Дүйсенәлі Әлімақын шығармашылығы зерттеліп, мақалалар жарияланды. Бұл зерттеу еңбектер мақаланың зерттеу мақсатына сай әдіснамалық негіз болғанын атап өту орынды болар еді.

3. Талқылау

Лирика – әдебиеттің жай ғана тегі, үлгісі емес. Ол – әдебиеттің өзіндік ерекше мәні бар, поэзияның айрықша әрі дара мәнді жанры, ол – дәл анықталмайтын, бірақ табиғаты айқын, өзіне ғана тән құбылыс (Каллахан, 2022: 1982). Лириканың басты ерекшелігі – онда ішкі әлемнің мазмұнының көрінуінде (Әскербекқызы, 2008: 130). Ақын жанының ішкі рухани жандүниесін, сан алуан сезім әуендерін көркемдеумен жеткізу лирикалық жанрдың өзіндік ерекшелігі десек, Бақытгүл Бабаш лирикасы да ақын жанының айнасы деуге болады. Ақынның алғашқы және екінші жыр жинақтарын ақтарып қарағанда, ақынның поэзиясы тұнып тұрған махаббат лирикасы екенін аңғардық.

Кез келген ақынның поэзиясынан оның мінезі, болмысы, дүниетаным көкжиегі байқалады. Бұл туралы академик З. Қабдолов: «Лирикада мінез болады. Ол – ақынның мінезі: өлеңім өзіме тарт дегендей, әр өлең тек иесіне ғана тартады. Сондықтан оқырманның өлеңді сынайтыны секілді, өлең оқырманды сынайды» (Қабдолов, 2014: 439), – деп тұжырымдайды. Ендеше, Б.Бабаш жырларында да жастық жалынға толы махаббат лирикасы мен мұңдалап тұрады. Ақынның лирикалық кейіпкері қыз сырын, қуанышы мен қайғысын, сергелдеңге түскен жастық күйді терең суреттеп, әйел-ана тақырыбының қаншалықты жырласа да бітпейтін сарын екенін әйгілейді.

Махаббат лирикасына соқпайтын ақын кемде-кем шығар, бірақ әйел психологиясының ішкі табиғатын айшықты түрде өзінің жас шамасына сай жырлаған ақын қыздар ішінен Б.Бабаш поэзиясы – жекеліктен жалпыға, жалпылықтан жекелік сипатқа еркін өте білетіндігімен ерекше. Себебі ақын басынан кешкен сезім, ақын басында болған түрлі-түрлі толғаныс – субъективті нәрсе, бірақ сонымен қабат

кәдімгі объективті дүниенің әсері (Қабдолов, 2014: 431). Бақытгүл Бабаш лирикасы қыз баланың сезімі, әйел махаббаты, олардың ішкі рухани аңсарын, арман-мұратын жырлауды өзінің өмірлік бағдарына айналдыра білуімен назар аудартады. Ақынның махаббат лирикасындағы жекелік жайттар, ым-ишаралар көркемдік-эстетикалық тұрғыдан алғанда жекелік-жалпылық мәнге ие, жеке бастың көңіл күйін алдыңғы позицияда ұстау арқылы қоғамға жеке тұлға деген мәселенің бар екенін, әйел затының құндылықтарын лирикалық кейіпкерімен әрқилы жеткізеді. Ақынның махаббат лирикасы бүгінгі қоғамдағы қыз-келіншектердің сыры, жаңа заманға сай бойжеткендердің махаббат назы десе болады.

Әйел адам сүю үшін жаратылған десек те, өзінің әдемі лирикалық өлеңдерінде мұң арқалаған лирикалық қаһарманның жалғыздығы анық байқалады. «Мұң» концептісі ақынның өмірлік ақиқатты танудағы басты өлшеміне айналып кеткендей. «Қазіргі қазақ әдебиетінің жас буын өкілдерінің көбі мұңмен серік, уайыммен жолдас» (Құдайбергенов, 2014: 125), - дейді жас ақындар поэзиясын зерттеуші ғалым Н. Құдайбергенов. Б. Бабаш әйел адамзаты ретінде әйел махаббатының орасан күшті екенін алдымызға жайып салады, бірақ оның ішкі әлемі жалғыздық күйін шегеді. Сырласы да мұңдасы да - өлең.

Тағдыр да емес атың сенің, Мұң да емес...

Жаңбыр да емес, жалған да емес, шын да емес.

Жан біткеннен бірақ артық көремін.

Жүрегіме болды басқа төре кім?

Менің мөлдір өлеңім (Бабашева, 2022: 19)!

Көркем әдебиетте тіл – суреткердің басты құралы, көркем шығарманың жұлын-жүйкесі. Тілі көркем шығарманың ділі жаман болмайды. Шын ақынның суретті тілінен іздегеніңнің бәрін табасың. Сананы тербер қуатты ой да, сырлы әуен де, сан құбылған бояу – бәрі бірін-бірі толықтырып, үндестік тауып отырады. Оқушыны мұңайтады да қуантады (Рамазанова, 2010: 21). Міне, осы тұрғыдан келсек, ақын қарапайым тілдік қолданыстағы сөздердің өзін түрлендіріп, ішкі мазмұндық, ырғаққа ерекше мән береді. Мысалы:

Ақ қар кешіп келемін. Көңілімде – қара мұң.

Мұң да қара боларын кімге ұқтыра аламын?

Безірейген дүние-ай, тұрсың неге түнеріп?

Қар астынан бүр жарған біз Бақыттың Гүлі едік.

Ақ сезімнен жаралған гүл едік біз – болғаны,

Сізді елең етпей ме жүрегіміз тоңғаны?

Талқысына тағдырдың күлтемізді қалдырып,

Сізден мейір күтумен шаршады Арман, талды Үміт (Бабашева, 2022: 21).

Бақытгүл Бабаш поэзиясы эмотивтік бояуы қалың, әсіресе, әйел затының ішкі нәзік әлемі, махаббат сезімдерін беруде көркемдігімен ерекшеленетін авторлық метафоралардың, теңеулердің семантикалық көркемдік әлеуеті анық байқалады.

Мысалы, бір ғана жинағынан төмендегіше көркемдік құралдарды кездестірдік. «Жыр-сәбиді құндақтап» (Бабашева, 2022: 6), «Мен – Бақыттың Гүлі едім» (Бабашева, 2022: 6), «Жанымды жеп жүргенде жегі-мұң» (Бабашева, 2022: 6), «Мен – гүл едім, күлтесі – аппақ, көзім - нұр» (Бабашева, 2022: 7), «Адасқан бір сөз едім – Тәңірім ғана табатын» (Бабашева, 2022: 7), «Жаным-жара, жабырқаулы күйдемін» (Бабашева, 2022: 11), «Мен – Жібектің көз жасы ем, тамып түскен Жайыққа» (Бабашева, 2022: 11), «Қара түннің қанатынан, Қауырсын-мұң ұшады» (Бабашева, 2022: 29), «От-өлеңім, жаныңа жарық берер» (Бабашева, 2022: 36), «Сенсіз де сүйілер гүл-ерін» (Бабашева, 2022: 37), «Қорғасын-ой өр кеудемді кетті ойып» (Бабашева, 2022: 39), «Бәйшешек-сезімім тым ерте солар ма?» (Бабашева, 2022: 44), «Ақбөкен-тірлік тұсаулап, Аулақта маңып қалыппын» (Бабашева, 2022: 46), «О, неге алыстардың асқарына, Бастады көңіл-дөнен» (Бабашева, 2022: 71), «Жан күйікке толып алды, төзім-күл» (Бабашева, 2022: 75), «Тербесін күз-көңілімді бақтағы ән» (Бабашева, 2022: 80), «Құзғын-қайғы керіп қара қанатын» (Бабашева, 2022: 90), «Өлең-оймен өлілерді іздедім» (Бабашева, 2022: 90), «Домбыра-көңіл шерткенде дербес күйді кей» (Бабашева, 2022: 99), «Жыр-бағынан тапқанымда жан емін» (Бабашева, 2022: 100), «Е-ей, ештеңе етпейді! Шешіледі шекпен-мұң» (Бабашева, 2022: 101), «Қасида боп қаламға құйылғанда күй-нала» (Бабашева, 2022: 102), «Қараша. Күз. Торайлайды тұман-қайғы» (Бабашева, 2022: 102), «Жанымнан қалап алдым жыр-мұнара» (Бабашева, 2022: 107), «Сағым болып серігім, тағым болып пері-күн» (Бабашева, 2022: 111), «Кешір! Талай түндерде, қамалып ой-орманға» (Бабашева, 2022: 111), «Алма-қыз ем, қапияда қарға айнала бастадым» (Бабашева, 2022: 118), «Бозторғай – көңіл налиды» (Бабашева, 2022: 113), «Жақұт арман, ғапыл ғұмыр» (Бабашева, 2022: 116), «бекзада болмыс» (Бабашева, 2022: 122), «тұман көңіл» (Бабашева, 2022: 82), «күмәнді өмір» (Бабашева, 2022: 82), т.б. ақын поэзиясындағы бұндай қолданыстар лирикалық кейіпкердің ішкі жан-дүниесін, психологиялық ахуалын жеткізуге қолданылса, екіншіден махаббат лирикасын жырлауда нәзік жанды ақындық әлемнің эмоция, яғни сезімнен айналып өте алмайтындығын көрсетеді. Эмоция – лирик ақынға тән шабыт құбылысы (Мүтиев, 2010: 37). Бұл фразаларда ақынның лирикалық мені өзіне дейінгі қалыптасқан ақындық дәстүрдегі махаббат әуендерін қайталағандай болғанымен, өзіне ғана тән сұлылық пен әсемдік, сүю мен өкініш, қуаныш пен қайғы, мұң торлаған жалғыздық сынды сезімдерді өзінше кестелеуге тырысқанын көрмеу мүмкін емес. Бұл метафоралар, теңеулер ақын қыздың бейнелілік-поэтикалық таным, ойлау ерекшелігін ғана көрсетпейді, сондай-ақ ғаламды, жаратылыстың жұмбағы мен тылсым құпияларын көкірек көзі мен жүрек арқылы тұла бойынан өткізу процесін, танымдық табиғатынан да хабардар етеді.

Бақытгүл Бабаш поэзиясында тосын, әдеттегіден бөлек, өзіндік қолданыстарға бай төмендегідей әдемі өлеңдер кездеседі. Өлеңді түсіну үшін толығымен, тұтас келтіріп өтсек:

Көзін ілді тағы Үміт.

Түн екеуміз сені іздедік сабылып.

Самарқау Ай сыбырлады төбемде:

– Оның орны өленде, – деп – өленде...

Темірқазық теріс қарап тұр бүгін.
Сен жайлы ойдың түре де алмай түндігін,
Түн іздеді арасынан жұлдыздың,
Мен іздедім наласынан мың қыздың.

Таба алмадым. Жылау – жылау көздің білері.
(Бұл не деген сор татыған күн еді!)
Боз ала таң, сенің бейнең айнада:

– Сүйем, – дейді-і-і...

– Сүйем, – дедім жай ғана (Бабашева, 2022: 63).

Бақытгүлдің махаббат лирикасына жататын өлеңінің тақырыптық мәнін ашып жатудың өзі артық тәрізді. Поэтикалық тілдік қуатында қыз бала сезімінің аяқсыз, жауапсыз қалуы, үміттің үзілуі, қазақ қызына тән ұяңдық, ішкі ұстамдылық әдемі суреттелген өлең. Лирикалық кейіпкердің үлбіреген, кіршіксіз аппақ, сырлы сезімін беруде ақынның «Көзін ілді тағы Үміт», «Самарқау Ай сыбырлады төбемде», «Темірқазық теріс қарап тұр бүгін» сынды қолданыстар шағын ғана лирикалық өлеңінің көркемдік мазмұнын арттырып тұрған өрнектер екені сөзсіз.

Ақын поэзиясындағы махаббат лирикасында жалғыздық мотиві айқын болғанымен, лирикалық кейіпкердің махаббаттың құрбаны болып езілу, қайғыру ғана емес, өзінің асқақ тәкаппарлығы, салқындық сезімі барын байқайсың. Ақын оны табиғат құбылыстарымен, көктем мен күз, қарашаны паралельді суреттеу арқылы әдемі өреді. Қыздардың өлеңде ғашық болған жылауық кейіпкері емес, шынайы поэтикалық образдар арқылы өлеңнің рухани күшін беретін құдіретін де сезіндіреді. Мысалы:

Жазбады. Жазбадым көптен жыр.
Өксіген жүректің өрті қып.
Көшеде адасып көктем жүр,
Қараша келгені өгірік.

Күнтізбе бетіне кектенем,
Ғазалым жетер ме ғарышқа?
Ақ бұлтқа ілесіп кеткен ем,
Арманым бармады алысқа.

Ол күз бен бұл күздің арасы –
Жұтылған уақыт па, өзім бе?
Көшеде көктем жүр бал ашып,
Бір үміт жүзеді көзімде.

Бір үміт жүзеді көзімде,
Жүректе ауыр ой жаншылар.
Ол бәлкім, тұра алмай сөзінде,
Қапыда қоштасқан жан шығар?

Өткен күн көңілден өше ме,
Көше ме тағдырмен таласа?

Жапырақ кешеміз көшеде,

Адасқақ көктем. Мен. Қараша (Бабашева, 2022: 26-27).

Осы өлендегі «қараша» айы күздің айы ғана емес, ақындық қолданыстағы астарлы символика, өлеңнің түйінін беріп тұрғандай. Махаббат сезімдерінің сағынышқа айналған өткенін білдіретін ақындық шешім. «Адасқақ көктем. Мен. Қараша» тегіннен-тегін қолданылып отырған жоқ тәрізді. Аңдап қарасақ, махаббаттың бастауы көктем мезгілімен берілсе, оның өткені, уақытқа бағыну, мұң концептісін күздің қараша айымен тұспалдап берілуі поэтикалық тұрғыдан алғанда өлеңге мағыналық фон жасауға, лирикалық кейіпкердің «сағыныш», өткен шаққа деген жылылық, мейірім барын сездіруге қызмет етіп, мағыналық жүк те көтеріп тұрған тәрізді.

Жалпы қазақ поэзиясындағы әйел сезімі, махаббаты, әйел адамзатының жеке басындағы тағдырын, қазақ әйелінің болмысы мен өрлігі, сұлулығы мен асқақтығын, ішкі жан сарайын психологиялық тереңдікпен жырлағандардың бірі – Фариза Оңғарсынова. Ол туралы ғалымдар З. Мүтиев, Н. Қамаровалар ғылыми диссертацияларында талдап көрсетті.

«Фариза Оңғарсынова – әйел сезімін мүлде басқаша кестелеп, махаббат тақырыбын жырлауда тың ой салған алғашқы қазақ ақыны. Себебі, Фаризаның өлеңдері әйел жүрегінің тылсым түпкірінде бұғып жататын талай сырдың бет-пердесін жұлып тастап, оның нәзік сезімін көз алдымызға ешқандай қоспасы жоқ табиғи қалпында жеткізген, Фариза өлеңдері арқылы қазақ поэзиясына әйелдің тәтті қылығындай бір ерке шуақ келеді» (Қамарова, 2021: 76), - дейді ғалым Н. Қамарова. Міне, осы тұжырымды қазіргі қазақ поэзиясындағы ақын қыздардың ішінде өзін «Бақыттың гүлі», «Жібектің көз жасы ем» деп таныстырған Бақытгүл Бабаш поэзиясына да қарата айтуға болар еді.

Ақын Бақытгүл Бабаш поэзиясын талдау барысында байқағанымыз, контрастты құбылыстарды жиі қолдануы арқылы өмірдің қарама-қайшылықты әлемін беруде ұтымды пайдаланады. Контрасты құбылыстардың көркемдік стилистикалық тәсіл ретінде мәтінде жиі қолданылуы ақынның өзіндік ойлау мәнері мен сөз байлығын байқатса керек. Ал, контраст - француз тілінен аударылған, көркем мәтінде көркемдеу мақсатында кеңістік пен уақыт сапаларын салыстырып, қарама-қарсылықты шебер беретін көркемдеуіш тәсіл. Контрастық сипаттау және контрастық суреттеу қызметтері стилистикалық қолданыс ретінде көркем мәтіннің образдық сипатын, көркем бейнелілігін, эстетикалық әлеуетін көрсетеді. Оның негізгі қызметі көркем мәтіндегі контрасттық әсер ету қызметі. Шынайы өмірдегі заттар мен жағдайларды суреткер олардың айырмашылықтары мен контрасты айрықша көрсету, мәтінді қабылдаушы оқырманға әсер ету үшін салыстырып бейнелейді (Султаниязова, 2020: 98). Жалпы, контраст екі тәсіл арқылы жүзеге асатыны белгілі: қарама-қарсылық және қарама-қайшылық (Султаниязова, 2020: 146). Міне, осы тұжырымдарға сүйенсек, ақын Б.Бабаш поэзиясында контрасттың осы екі түрі де жиі көрініс тауып отырады. Мысалы,

«Жүзім – көктем, жүрегімде күз менің
Көктемімнен күдерімді үзбедім.
Тірілерден бір таяныш таба алмай
Өлең-оймен Өлілерді іздедім»

«Жетім қозы – тасбауыр» деп алдайды ел,
Жетім қозы – мейірімді бәрінен (Бабашева, 2022: 23)!

Міне, жоғарыдағы мысалдардан контрасты құбылыстардың екі түрінде көруге болады. Мысалға келтірілген шумақтарда «көктем-күз», «тірілер мен өлілер», «тасбауыр-мейірімді» сынды қарама-қарсылықты сөздер болғанымен, өлең шумақтарындағы ішкі логикалық қарама-қайшылықты да көреміз. Адам баласы мен табиғаттың жыл мезгілдерін параллельді алған ақынның көктем мен күздің арасында жүрегіндегі «мұнды» бейнелеу үшін қолданған. Бұл мәтіндегі кездесетін антонимдердің ортасында аралық ұғым бар, бұл – мұң. Ал, екінші шумақта «жетім қозы» сөз тіркесіне қайталама арқылы екпін түсіре отырып, қарама-қарсылық бірліктерді қолдану арқылы ақын сөз ойнатып отыр.

Маған басқа сауықтың жоқ керегі,
Сен бар жердің бәрін мейрам көріппін.
Сен жоқ жерде қорғансызбын, әлсізбін,
Тірі жүріп – өлікпін (Бабашева, 2022: 23).

Бұл шумақта да «бар», «жоқ» қарама-қарсылық ұғымын тірі жүріп-ақ өлік болуы, яғни «тірі-өлік» қолданысы арқылы ұлғайтып поэтикалық қуатын арттырып тұр. Жалпы қарама-қарсылық заңы болған жерде даму болады. Қарама-қарсылық – бірін-бірі қажет етуші іштей күрделі қатынасы арқылы жүзеге асатын даму атаулының негізі және оның қозғаушы күші (Қазақ әдеби тілінің сөздігі, 2011: 340). Міне, философиядағы қарама-қарсылық заңы қандай болса, өлеңде де өмірдегі сияқты қайшылық ақын санасындағы ішкі бұлқыныстарын, психологиялық күйін, сезім тартыстарымен ерекше көрініс тауып отыруы да заңдылық. Ал, осы заңдылықты жеткізе білу шеберлігі әр ақында әр қалай. Бақытгүл поэзиясында қарама-қарсылық ұғымдары лирикалық кейіпкердің жеке тұлға ретінде сезімді салқын санамен, ақыл арқылы бағындырылған образ деңгейінде сөйлетуінен көрінеді. Бұл да ақынның өзіндік стильдік ізденісі, өлеңдегі ақиқаты. Осы жерде поэзиядағы ақынның жеке тұлға психологиясымен бірлікте зерттеу деген мәселеге тоқталған жөн. Әсіресе, поэзияда ақынның шығармашылық қабілетіне қарай оқырман кейіпкердің жан-дүниесін терең сезіне алады. Өлеңде баяндалған жайды басынан кешкендей қабылдайтын жағдайлар да болады. Тұлға психологиясын зерттеулерде шығармашылық тұлға мен оқырман (көрермен, тыңдарман) қабылдауының ерекшеліктерін де ескерту қажеттігі аңғарылады (Баязитов, 2022: 163).

Поэзия ол поэтикалық туынды ретінде қарастырылуы керек, себебі ақын қыздар поэзиясындағы «Сіз» және «Сен», «Біз» деп қарата айтылған кейіпкерлердің бәрін заттандырып немесе ер адамға, әйел адамға айналдыру да қате ұғым болар еді. Жоғарыдағы айтылған бір ғана шумақ өлеңнен қазақ поэзиясында қыз балаға тән ізеттілік, нәзіктік, инабаттылық тұнып тұр. «Қорғансызбын, әлсізбін» деген

эмоциялық сөздерден лирикалық кейіпкердің ішкі рухани күшін және ұлттық болмысқа сай әлемін көруге болады. Қазақ поэзиясындағы «Сіз» деген кейіпкерді арнайы көркемдік ерекшелік деңгейіне көтеріп, оны поэтикалық образға ұластыру Фариза поэзиясынан бастау алса, кейінгі әдебиетте Гүлнар Салықбай «Сіз» деген категорияны қолдану арқылы поэзиядағы гендерлікті, нәзіктікті қазақ ұлттық менталитетіне, болмысына сай сөйлетеді. Мысалы:

Сіз – Жер,
аспан,
ауа,
жұлдыз, Ай, қоңыз.
Жарық әлем Сізден ғана тұрады.
Біздің жүрек –
Жүк артатын жайлы өгіз –
Адалдықтың тұрағы.

Ақылыңыз –
мәңгі жылтыр мұз бөрік,
Адаспайсыз мұң алса.
Арман ғана жүре алады Сізге еріп,
ертегіден шыға алса...
Сіз – тау, жартас,
Жапырақтың ағасы,
Біз – бір Күннің көрінбейтін сәулесі.
Болар ма еді бұ тірліктің бағасы,
бітсе көңіл әуресі (Салықбай, 2001: 105).

Осы үрдіс кейінгі қазақ поэзиясында жалғасын тауып, «Сіз», «Сен», «Біз» деген кейіпкерлерді қазақ ақын қыздары әдемі жалғастырды. Солардың бірі ақын Бақытгүл Бабаш десек болады. Ақын замандас әйел затының, қыздардың атынан сөйледі. Мысалы,

Көктем дейді...
Көңілімде күз менің.
Қарсы алмадым қайтқан құстың тізбегін.
Қанатына хат жазар ем...
Жазбаймын.
Бүгін менің санам суық, аз қайғым.
Алыстамыз. Менде – шер де, Сізде – мұң.
Сағынасыз?
Сағынбайсыз! (Сағынар...)
Кім бар екен біздің құсни халді ұғар?
Аз дейсіз бе, мына дүние-ғайыпта,
Мен секілді,
Сіз секілді,
Адасып,
Біз секілді тоғыспаған тағдырлар? (Бабашева, 2022: 69-70)

Поэзиядағы ақын жанының ішкі құпиясын, сезімді бүркемелемей сыртқа шығаруда Фариза салған жол кейінгі әдебиетте ақын қыздарға ықпал еткені ақиқат. Жоғарыдағы махаббат лирикасында ақынның сезімі ашық жырланады. Махаббаттағы жолы болмаған қыз тағдырының лирикалық қаһарманы өлеңде тоғыспаған тағдырлар, дүние-ғайып, жалғандық, салқын сана, суық ақылмен сезім өртін баса білген жан, бірақ поэзияда махаббат деген киелі ұғымға адал ақын жанын көреміз! Ол өлеңде ізеттілігін, тілектестігін, ниеттестілігін білдіреді. Өлеңдегі лирикалық кейіпкердің біреуге ниеттес болуы, ақын қыздар поэзиясында, әсіресе, махаббат лирикасындағы адалдық, «аман жүріңіз» деген сөздерді алыстағы жақын кейіпкерге арнау Г. Салықбай өлеңдерінде де жиі байқалады. Мысалы:

Жыламаспын,
Жылайтындай не болды,
Жаным дағы шыға жаздап, бөгелді.
Мені көкке көтеретін бір арман:
«Соны құдай сақтасыншы...», – деп өлді.

Тұл жүрекпен жүріп келем тырмысып,
«Буға айналып кетейік», – деп күлді шық.
Мұң атаулы бізде-ақ қалсын қарайып,
Бақыт Сізбен жүрсе болды бірге ұшып (Салықбай, 2001: 37).
Б. Бабаш поэзиясында да осы сарындас ізгі арнаулар бар. Мысалы:

Сыртта жаңбыр...

Жасы емес ол аспанның,
Мен де енді жыламаймын.

Басқамын.

Көктем, күз бе, мезгілдің жоқ берері,
Қу жаныма бұл өмірден керегі –
Тек Сіз аман болыңызшы, асқарым!

Бірақ ақын қыздар поэзиясы бір сарын жылауық, күйгелек емес, өткенге сағыныш, табиғаттың заңдылығы деп қарайды.

Қазіргі қазақ поэзиясында ақындар өлеңде жалған тағдыр жасап алып, мұң жамылып жүргендей жырлауды үрдіске айналдырғандай, яғни жылауық поэзия әйел (ерлерде де) ақындарда жиі көрініс табады. Бірақ өлеңде өтірік тағдыр жасау оқырманның сезімімен ойнау поэзияда жалғандыққа апарары сөзсіз.

Ай да болғым келмейді, аспаны бар,
Аспаны бар, ғазал, дастаны бар.
Мен Гүл болғым келеді, дүниенің
Ұлылығын тамырсыз тастан ұғар.

Күнім деп те алдама. Күн емеспін.
Жанымды өртеп жүр әлі – Мұң. Елес. Түн.
Мен Гүл болғым келеді қолыңдағы,
Сұрай алмай жүрсе екен сенен ешкім.

Сабағыма түсірмес уақыт сызын,
Ақ күлтеме жырымнан жақұт тіздім.
Еңлік гүл едім мен. Қызғалдаққа
Қолың сөздың. Қайтейін... (Бақытсызбын) (Бабашева, 2022: 14).

Ақын Б.Бабаш поэзиясында жалған тағдыр жасау ұғымы жоқ, шынайылық сезілетіндей. «Ақын өзінің ғана тағдырын жыралайды» дегенге сүйенсек, ақын қыздардың ішінде поэзиясында махаббатты жырлауда әйел затына тән ұлттық характер Бақытгүл поэзиясының да ерекшелігі. Гүлдің тағдырына ұқсас қыз тағдарын әдемі суреттеген махаббат лирикасында лирикалық кейіпкердің сұлулық әлемі, іштей қарсылық танытуы, тағдырдың жазуы, бірақ махаббат деген ең ұлы сезім деген идеяны ұғындырады. Өлеңнің ішкі логикалық ой тұтастығы ерекше көрінеді. Табиғаттың бір бөлшегі гүлдің тағдыры қандай қысқа болса, қыз ғұмырдың да мәңгілік емес екенін ақын өлеңде әдемі жеткізеді. «Еңлік гүл едім мен. Қызғалдаққа, Қолың сөздың. Қайтейін...» дейді. Гүлдердің ішіндегі қызғалдақ ғұмырдың өте келте болатыны, мезгілге сай гүлдеп, сәуір-мамырда тез қуаратыны тәрізді, махаббат от шарпыған бір сәттік сезім-күйден де терең философиялық мән екенін осы «қызғалдақ» детальмен ұғындыруға тырысқан. Адам табиғатында ішкі нәзік сезімнің алдында дәрменсіздігі жұлынған гүлдер, қорғансыз сезім, баянсыз ғұмыр деген ұғымдардың параллельді суреттерінен аңғарылады.

Қазақ поэзиясында кейіптеудің көркемдік тәсіл ретінде алатын орны ерекше. Себебі, ақындар табиғат пен адам жанының ішкі үйлесіміне ерекше мән беріп, әрбір табиғат құбылысының сырынан адамның рухани әлемін тануға ұмтылады. Әрбір мезгіл мен табиғаттың тылсым құбылыстарынан шабыт көзін сезініп, эстетикалық ләззатты сөз күдіреті арқылы жеткізу, табиғат пен адамды егіздеу арқылы ойды бейнелі, поэтикалық мағынаны тереңдету нағыз ақындардың қолынан ғана шығатын сұлу сөз сарайы, шынайы поэзия. Ендеше, поэзиядағы негізгі фактор – ақын десек, шынайы таланттар қай уақытта да поэзияның сиқырлы да киелі әлемін жан-тәнімен сезінеді. Б.Бабаш та ақыл-парасатты, көркемдік ойлау, таным дүниесі қалыптасқан ақындардың қатарынан деуге болады. Мына төмендегі кейіптеу үлгісі соны айғақтай түседі.

– Дос болайық, – деп гүлге айтып едім,
Мұңайып Күнге қарады ол.
Мың айып таққан Түнге айтып едім,
Ақ шашын таңның тарады ол.

Желге айтып едім, уақыты жоғын,
Сылтау қып кетті жайына.
Бағзы бір таныс, бақыты жоғын,

Жазады жыр қып қайыңға (Бабашева, 2022: 110 б), – деген ақын өлең шумақтарына зер салсақ, жалғыздық мұңын жеткізуде табиғаттың түрлі құбылыстары мен заттарын кейіптеу арқылы ішкі өз сезімін оқырманға ұсынады. Мысалы, «гүл», «күн», «түн», «жел» сынды табиғат құбылыстарын өлеңге жай ғана қоспай, адам кейпінде сөйлету арқылы қоршаған ортадағы адамның ішкі рухани жалғыздығын,

мұңын әдемі поэтикалық тілмен суреттейді. Табиғат пен адамның үндестігінен адамдар арасындағы сезім күйлеріне назар аударады.

Заңғар көктен қолын созып тұр Ай да,

Жұлдыз біткен жанарынан жыр сығып (Бабашева, 2022: 22).

Патшасы өліп, иесіз қалған сарайдай,

Отырысым – өзге өлең.

Менің ессіз жанарыма қарайды Ай,

Кісі өлтірер көзбенен (Бабашева, 2022: 6).

Бақытгүл Бабаш поэзиясында байқалатын ерекше құбылыстың бірі дерексіз ұғым – мұң концептісін жоғары деңгейге көтеруі. Махаббат лирикасын жырлаған ақынның лирикалық кейіпкері үнемі қуаныш пен шаттыққа бөленген жан емес, өмірде шынайы махаббаттың жолы мен тағдыры ауыр екенін көрсетеді. Сол жолда әйел сезіміндегі мұң – ішкі сағыну мен торығу, жалғыздықтың ассоциативтік жиынтық образы десек болады. Мысалы: «Тағы да құсаулы мынау күн, Мұң жапқан жанарын мұнармын» (Бабашева, 2022: 10), «Санамда салқындық, аты – мұң» (Бабашева, 2022: 10), «Күнім деп те алдама. Күн емеспін. Жанымды өртеп жүр әлі – Мұң. Елес. Түн» (Бабашева, 2022: 14), «Өмір ғой бұл: соңы да – мұң, басы - мұң» (Бабашева, 2022: 17) т.б.

Ақын Бақытгүл Бабаш поэзиясындағы махаббат сарынын зерттеу барысында, оның шығармашылығында махаббат лирикасы мен азаматтық әуендері егіз өріліп отыратыны назар аудартады. Мысалы, атамекен, туған жер сынды ұғымдарды пафостық түрде ту етіп көтеру байқала бермейді, бірақ туған жер, атамекенге деген ақынның махаббаты жалпыадамзаттық құндылықтар мен экологиялық мәселелерді көтеруде егіз өріліп отырады. Әсіресе, бұл ақынның арнау өлеңдерінде көрініс табады. Мысалы, «Аңсар» атты Фариза Оңғарсыноваға, «Жұмекен Нәжімеденовке» арнаған өлеңдерінде ақындармен сырласа отырып, жаңа ғасырдағы адамдар арасындағы рухани ізгілік байланыстың үзілуі, адамгершілікке, жылуға зәру қоғам келбетімен бірге, ақынның өзі байқап жүрген табиғат экологиясы мәселесін де лирикасында әдемі үйлестіре білген. Мысалы:

Бұлдыр елесті қуып сенделдім,

Болашағымды біліп, сенген кім?

Атырау бүгін ауаға зәру –

Салқыны тиген суық сөздердің (Бабашева, 2022: 98).

Міне, жоғарыдағы Фаризаға арнаған өлеңнің шумағындағы «Атырау бүгін ауаға зәру» деген жол, шын мәнісінде, экологиялық проблема екені даусыз. Атыраудың мұнай-газ өндіріс аймағында орналасуы экологиялық зардаптарды туғызса, сол кеңістікте өмір сүргендіктен табиғи түрде ақынның жан күйзелісіне әсер еткені сөзсіз. Екіншіден сол шумақтың соңғы жолы «Салқыны тиген суық сөздердің» деген ақын адамгершілік, жылулыққа зәру болған қоғамның келбетін, безбүйрек қоғамның бейнесін ашып, табиғат пен адам экологиясын салыстырмалы түрде әдемі қиюластырған контраст жасай білген. Тап осы өлеңнің соңғы шумағына тағы да тоқталып көрейік.

Налама айналып – Нарынның шері,
Қанбай жүр, қайтем, жанымның шөлі.
Жасын жырыңның жарқылын шашып,
Жайыққа келші, сағындым сені!!!

Осы шумаққа іліккен туған жеріндегі Нарын құмының да экология аймағы екенін мәлім. Кезіндегі кеңес үкіметінің, қазіргі Ресейдің ядролық қаруларына сынақ жүргізетін жабық полигон аймағының сол өңір тұрғыдарының денсаулықтарына әсер етпей қоймайтыны баршаға аян. «Налама айналып – Нарынның шері» деген ақын ел жайын, халық мұңын азаматтық үнін Фариза сынды қайраткер тұлғаға айтып, шағынады, шырқыраған жан дауысын жеткізеді. Ақын Б. Бабашты бұлай айтқызып тұрған атамекенге, туған жерге деген перзенттік парызы, махаббаты болса керек.

Ақын туған жерді сүю, оны қорғау, экология деп арнайы пафосты өлең жазбайды, бірақ оған қатысты азаматтық үнін, қоғамдық ортадағы өзі байқаған шындықты жеке бір көңіл-күйлердің толқынысында шынайы түрде суреттеп отырады. Жеке бастың көңіл-күйінен бастап, заман-қоғам мәселесін («Кермегін төгіп жырының не бар керегі, Құдайдың сөзін келеке қылған заманға») де айналып өтпейді. Себебі соның бәрін ақын махаббат туралы лирикалық өлеңдерінде тұтастандыра біледі. Ал, махаббат деген ол еркек пен әйел арасындағы сезім ғана ма? Жоқ, қазақ халқының дәстүрлі дүниетаным құндылықтарына үңілсек, махаббат қазақ эпостарында, аңыздарында, хикаяттарында махаббат көп қырлы болып келеді: өмірге деген махаббат, туған жерге деген махаббат, өз халқына деген махаббат, ата-анаға деген махаббат, әйел мен еркектің махаббаты, балаға деген махаббат. Осы көптүрліліктің өзі махаббат туралы түсініктің нақтылануына, адам мен әлем арасындағы қатынасты тереңдете түсуге көмектеседі (Нысанбаев, 2006: 274). Сондықтан ақын арнау өлеңдерінде, жалпы поэзиясында өзінің лирикалық қаһарманын қоғамнан бөліп қарамайды. Мысалы, «Асқарлы таулардың аспан болып құмары» атты Өскеменге арнау өлеңі мен Фаризаға арнаған өлеңдеріндегі шумақтарында ортақ идея әрі табиғи жақындық бар тәрізді.

Ала бұлтқа айналып аспаныңнан көшті өлең,
Дегелеңнің дертіне мен өксіп өскен ем.
Зар толғауы Зайсанның зәһар құйды жаным,
Заманалар желінен жасымаған Өскемен (Бабашева, 2022: 94)!

Бұл шумақтағы «Дегелең дерті» – таза аллюзия құбылысы. Аллюзия – автордың саналы түрде көпке белгілі әдеби немесе тарихи деректерді, көркем туындыларды тұспалдауын танытатын көркемдік тәсіл. Әдебиет теоретиктерінің тұжырымдары бойынша, «әдеби аллюзия» мәтінаралық байланыс құралы болып табылады, өз бойына өткен шақта болып кеткен шындық оқиғаны, болмаса ойдан шығарылған жайтты тұспалдауды жинақтайды (Аймұханбет, 2024: 350). Алайда аллюзияның толыққанды қызметке енуі тек оқырманның интеллектуалды қабылдауына байланысты. Автор көркем мәтінде аллюзияны ұсынады, ал оны іске қосып, бұрынғы мәтін мен жаңа мәтін арасына динамикалық мағыналық көпір орнататын – оқырман. Осылайша оқырман интерпретациялық үдеріс арқылы мәтіннің астарлы қабаттарын ашып, жаңа көркемдік мән тудырады (Магеданз, 2006).

Жер асты ядорлық сынақ аймағына айналған Дегелеңнің дерті Шығыста болса, Капустиняр полигоны Нарын құмын қамтиды, бұл – батыста орналасқаны мәлім. Ақынның сезімін Батыс пен Шығыстағы тарихи оқиғалардың үндестігі ортақтастырып, полигон аймағына ұшыраған тағдырлар мотивіне қатысты азаматтық үні тоғыстырады. Ақын жүрегі халықтың басындағы ауыр-мұң зармен ортақ қайғырады, ортақ мұң арқалайды.

Сондықтан ақынның туған жер, табиғат және экология, заман және қоғам туралы лирикалық арнау өлеңдері Атыраумен шектелмейді, оның арнау өлеңдерінде Қазақстанның географиялық аймақтарындағы көңілі түскен нүктелерді ғана жырға қосады, ақынның сырлары уақыт пен кеңістік тұрғысында суреттеліп отырады.

Бұл да болса ақынның арнайы тақырып қуаламай, поэзия ақынның жеке ішкі жан сарайының қалауы екенін ұғындыра түседі. Ақынның өлеңдерінде жалған пафосты өлеңдер жоктың қасы, жоғарыдағы мәселелелер ақынның лирикалық өлеңдерінің бірекі шумағында ғана қамтылса да, қоғам-адам-табиғат үш тағына қатысты ақынның өзіндік рухани ой-сезімін, арман-мүддесін білдіріп отыруы өзіндік ерекшелік деуге толық негіз бар.

Өлең ақынның қоғамдық ортадағы өзін мазалаған жеке бастың сезім күйлерінен бастап, заман, қоғам, адам туралы азаматтық үні десек, соның бәрі де Бақытгүл Бабаштың жалпыадамзаттық құндылық махаббат лирикасында табиғи түрде үйлесім тапқанын атап өту қажет.

4. Зерттеу нәтижесі

Зерттеу мақаланың тақырбына сай ақын Бақытгүл Бабаш поэзиясындағы махаббат лирикасын талдай отырып, бірнеше зерттеу нәтижелерін ұсынуға болады. Ең алдымен, нәзік лирикалық жырларымен танылған ақынның поэзиясы тұнып тұрған махаббат лирикасы екеніне көз жеткіздік.

Қазіргі қазақ әдебиетінде мәңгілік адамазаттық құндылық – махаббат тақырыбына қалам тербеменген ақындар кемде-кем, мүмкін жоқ та шығар. Ал, қазақтың ұлттық дүниетанымында махаббат ұғымы – өте күрделі әрі нәзік, көп қырлы мәселе. Ақынның махаббат лирикасы еркек пен әйел арасындағы жеке сезімдердің шынайылығынан бастау алып, жалпыадамзаттық деңгейдегі ұлы сезімнің концептілік ауқымында көріне біледі. Себебі, махаббат деген адамның өмір сүруінің бірден-бір тәсілі, оның еркіндігінің, өзіндік таңдау еркіндігінің көрінісі (Нысанбаев, 2006: 274). Бұл ақынның лирикалық қаһарманды махаббаттың ғана объектісі ретінде құр тамсанып суреттеу емес, лирикалық кейіпкердің жеке тұлғалық психологиялық жандүниесін ақтара көрсетуімен байқалады.

Ақын Б. Бабаштың қазіргі замандас қыз-келіншектердің сезімін ашық суреттеуінен ұлтқа тән ұяңдық пен ар-намысты жалған пафосты деңгейде жырлауға жаны қаламайтыны көрінеді. Әйел де адам, жеке тұлға, қыз баланың да ішкі аңсары, сүюдің азабы мен қуанышты сәттері, т.б. бар. Сондықтан тылсым жұмбақ әлемнің көркем поэтикасын жасап, алдыңғы толқынның ізін жаңаша сөйлеткен ақындық әлемі байқалады.

Б. Бабаш поэзиясындағы мәңгілік тақырып махаббат лирикасы рухани ізгілікке құрылған, тазалықтың белгісіндей кейіпте көрініс табады. Себебі ақын өлеңдерінде

туған жер, атамекен, т.б. патриоттық сезімдерге атой салып тұрған, жалған тағдыр жасау құбылыстары байқалмайды. Ол туған жер туралы толғанса да, сол махаббат лирикасының ішкі тұтастығында бірігіп кеткен. Оның арнау өлеңдері белгілі бір тарихи тұлғаларға арналады, соларға мұң шағады, ішкі жан сырын ақтарады.

Б. Бабаштың махаббат лирикасы өзіне дейінгі қазақ поэзиясының дәстүрін сақтап, Ф. Оңғарсынова, Г. Салықбай сынды тағы басқа ақындардың ізін жалғап, жаңа ғасырдағы замандастардың лирикалық кейіпкерлерін ортаға шығарды.

Табиғат пен адамның арасындағы тылсым жұмбақ әлем, рухани үндесімнің әдемі суреттері мен көркем образдарын жасауда Б. Бабаштың өзіндік қолтаңбасы қалыптасқан ақын деуге болады. Контрастты құбылыстарды жиі қолдану, кейіптеу, жеке авторлық метафоралар, т.б. көркемдік құралдарды жиі пайдалануы ақынның интеллектуалды ізденісін көрсетеді.

5. Қорытынды

Қорытындылай келсек, ақын Б. Бабаш поэзиясы қазіргі қазақ поэзиясындағы әйел тағдырын, әйел адамның нәзік сезімге толы жан әлемін өзінің лирикалық кейіпкері арқылы жырға қосып келеді. Ақын поэзиясынан әйел затының үнсіз сүюі, асқан такәппарлық рухы, табиғат пен адамның рухани үндестігі, гүлден, желден, табиғаттың әсемдігінен эстетикалық ләззат алып, махаббатпен жырлай білетін ақын жүректі аңғарамыз. Ақынның лирикалық кейіпкері әйел адамның махаббатты, бақытты жырлаудағы ішкі ой еркіндігін, сананың азаттығын әйгілеп қана қоймайды, өлеңімен қазіргі замандағы әйел адамның жандүниесін ашып, өлең арқылы жұбаныш табатын, тығырықтан шығатын ақындық әлем деуге толық негіз бар.

Б. Бабаштың поэзиясындағы мәңгілік сарын махаббат лирикасы – өзіне дейінгі қазақ ақын қыздарының дәстүрін жаңа ғасыр бигінде өзінше сөйлетуімен құнды. Ф. Оңғарсынова, Г. Салықбай сынды аға буын ақындардың дәстүр сабақтастығын жалғаған ақын жаңа ғасырдағы лирикалық кейіпкерлердің жеке дара болмысын жасап, ішкі психологиялық ахуалына терең үңіледі. Әйел жанын дәстүрлі поэтикалық суреттеудің объектісінен шығарып, жеке тұлғаның ішкі үнін, жан айқайын қоғамдық ортаға шығаруымен біршама көркемдік ізденістерге барған ақын деуге болады. Поэзиядағы «Сіз», «Сен», «Біз» деген жасырын кейіпкерлердің махаббат лирикасындағы орнын суреттей отырып, әйелді поэтикалық образды суреттеумен қатар, лирикалық кейіпкерге, яғни жеке тұлғаға айналдырған дәстүрді өзінше жаңаша сатыға көтере білді.

Ақын поэзиясының тіл көркемдігін бояуы қалың, эмотивтік әсері мол көркемдік құралдарды қолдана білуінен көреміз. Әсіресе, ақын поэзиясында контрасты құбылыстарды суреттеуге шебер екендігі байқалады. Ақынның махаббат лирикасын зерттеу барасында, адам мен табиғат арасындағы көзге көрінбейтін нәзік иірімдердің көркем кестесіне еріксіз назар аударуға тура келеді.

Махаббат өте күрделі, философиялық, ұлттық дүниетанымдық тұрғыдан көптүрлі қыры бар ұғымы екенін ескерсек, ақынның азаматтық көзқарас ұстанымдары да осы шағын лирикалық өлеңдерінде астасып кеткендігін байқаймыз. Ақынның азаматтық әуендерге, пафостық жырларға арнайы қалам тербемесе де, шағын лирикалық өлеңдерінде қоғам, адам, заман жайлы азаматтық ұстанымдары

айқын көрініс тауып отырады. Аллюзияны ұтымды пайдаланған ақын қазіргі экологиялық проблемаларды айқайлап айтпаса да, нәзік лирикалық өлеңдерімен жеріне жеткізе жырлайды. Бұл өлеңдері ақынның туған жер, атамекеніне деген махаббатының көрінісіндей әсерге бөлейді.

Сөзімізді түйіндей келсек, ақын Б.Бабаш жаңа заман әдебиетінде әйел жанының сұлулығы мен нәзік сезімін, жұмбақ әлемі мен болмысын ұлттық құндылықтарға сай жырлап, ішкі психологиялық тартысын лирикалық кейіпкерілері арқылы гендерлік дәрежеде ашық жазған, әдемі көркем образ дәрежесінде сөйлете білген талантты ақын.

Әдебиеттер:

1. Аймұхамбет Ж.Ә. Структуралық әдебиеттану және мәтін талдау: оқулық / Ж.Ә. Аймұхамбет, Қ.М. Байтанасова, С.Ш. Айтуғанова; Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті. – Алматы: Жазушы, 2025. – 387 б.
2. Әскербекқызы Ж. Көркемдік өріс: Есенғали Раушанов поэзиясы негізінде: ғылыми зерттеу. – Алматы: «Таймас» баспа үйі, 2008. – 296 б.
3. Бабашева (Бабаш) Б. Айсезім: өлеңдер / Бақытгүл Бабашева (Бабаш). – Алматы: ЖШС РПБК «Дәуір», 2022. – 128 б.
4. Баязитов Б.Б. Қазіргі қазақ поэзиясындағы психологизм // «Керуен» ғылыми журналы №3, 76-том, 2022. (161-171 бб). <https://keruenjournal.kz/main/article/view/486/205>
5. Бөпежанова Ә. Өнер – жеке тәжірибе: сыни-мәдениеттанушылық кітап. I. – Алматы: «Жібек жолы» баспа үйі, 2007. – 328 б.
6. Жаңа қазақ әдебиеті (дарынды жастардың шығармашылық жетістіктері): ұжымдық монография. Алматы: «Evo Press», 2024. – 316 б.
7. Жыр маржаны: Қазақ поэзиясының антологиясы / Құраст. Мереке Құлкенов, Гүлсім Мұқышева. – Алматы: «Мерекенің баспалар үйі» ЖШС, Mereke baspasy, 2014. – Т.IX. – 528 б.
8. Қабдолов З. Сөз өнері: оқулық-монография. – Алматы: «Өлке» баспасы, 2014. – 496 б.
9. Қазақ әдеби тілінің сөздігі. Он бес томдық. 9-том / Құраст.: Ә.Ыбырайым, А.Жанабекова, Қ.Рысбергенова және т.б. – Алматы, 2011. – 9-том. Қ-Қ. – 744 б.
10. Қазіргі әдебиеттегі жалпыадамдық құндылықтар. – Алматы: «Evo Press», 2014. – 708 б.
11. Қазіргі поэзиядағы модификация: стиль, ырғақ, форма: ұжымдық монография. – Алматы: «Қазына», 2024. – 240 б.
12. Қамарова Н. Фариза Оңғарсынова шығармаларының поэтикасы. – Алматы: «Арыс» баспасы, 2021. – 288 б.
13. Құнанбаев А. Өлсем, орным қара жер сыз болмай ма? – 2006. <https://adebiportal.kz/upload/iblock/k/6bd/6bd6307110a51a7d13f44535cda3fe89.pdf>
14. Мүтиев З.Ж. Фариза Оңғарсынова лирикасы: оқу құралы. – Орал: М. Өтемісов атындағы БҚМУ БАҚ және баспа орталығы, 2010. – 213 б.
15. Нілібаев Ә.Д. Темперамент. Ғаламдандудың философиялық проблемалары және дүниені жаңартудың жобалары. – Алматы: «Мерекенің баспалар үйі» ЖШС, Mereke baspasy, 2012. – 584 б.
16. Рамазанова Ш.Ә. Жәркен Бөдеш шығармашылығы. ФҒКД. – Алматы, 2010. – 123 б.
17. Салықбай Г. Аспандағы аңсарым. – Алматы: Жазушы, 2001. – 144 б.
18. Султаниязова И.С. Қазақ тіліндегі антонимия: ғылыми монография. – Орал, 2020. – 208 б.
19. Философиялық антропология. Мәдениет философиясы. Дін философиясы. Жиырма томдық. 19-том. Астана: Аударма, 2006. – 536 б.
20. Callaghan M. What can the romantic lyric do? // Textual Practice. – No. 37(12). – 2023. – P. 1981–1999. <https://doi.org/10.1080/0950236X.2022.2150293>
21. Magedanz S. Allusion as Form: The Waste Land and Moulin Rouge! // CSUSB ScholarWorks, – Library Faculty Publications, Vol. 62., Iss. 2. – 2006. – pp. 160-179. <https://scholarworks.lib.csusb.edu/library-publications/14>

22. Wajed Z., Saghar E. Role of poetry and the poet's mission in the awakening of society // *Sprin Journal of Arts, Humanities and Social Sciences*. – No. 2(11). – 2023. – P. 20-30.

References:

1. Aimukhambet Zh.A. (2025). Structural literary studies and text analysis: textbook / Zh.A. Aimukhambet, K.M. Baitanasova, S.Sh. Aituganova; Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan, L.N. Gumilyov Eurasian National University. Almaty: Zhazushy, 387 p. (in Kazakh).
2. Askerbekqyzy Zh. (2008). Aesthetic Range: Based on the Poetry of Esengali Raushanov: A Scholarly Study. Almaty: "Taimas" Publishing House, 296 p. (in Kazakh).
3. Babasheva (Babash) B. (2022). Aisezim: Poems / Bakytgul Babasheva (Babash). Almaty: RPBK "Daur" LLP, 128 p. (in Kazakh).
4. Bayazitov B. (2022). Psychologism in contemporary Kazakh poetry. *Keruen*, 76(3), 161-172. <https://doi.org/10.53871/2078-8134.2022.3-14> (in Kazakh).
5. Bopezhanova A. (2007). Art as Personal Experience: A Critical-Cultural Book. Vol. I. Almaty: "Zhibek Zholy" Publishing House, 328 p. (in Kazakh).
6. New Kazakh Literature (Creative Achievements of Talented Youth): A Collective Monograph. (2024). Almaty: "Evo Press", 316 p. (in Kazakh).
7. Pearls of Poetry: An Anthology of Kazakh Poetry. (2014). / Comp. Mereke Kulkenov, Gulsim Mukysheva. Almaty: "Merekenin Baspalar Uyi" LLP, Mereke Publishing, Vol. IX, 528 p. (in Kazakh).
8. Kabdолоv Z. (2014). The Art of the Word: A Textbook-Monograph. Almaty: "Olke" Publishing House, 496 p. (in Kazakh).
9. Dictionary of the Kazakh Literary Language. In Fifteen Volumes. Vol. 9. (2011). / Comp. A. Ybyrayym, A. Zhanabekova, K. Rysbergenova et al. Almaty, 744 p. (in Kazakh).
10. Universal Human Values in Contemporary Literature. (2014). Almaty: "Evo Press", 708 p. (in Kazakh).
11. Modification in Contemporary Poetry: Style, Rhythm, Form: A Collective Monograph. (2024). Almaty: "Kazyna", 240 p. (in Kazakh).
12. Kamarova N. (2021). The Poetics of Fariza Oñğarsynova's Works. Almaty: "Arys" Publishing House, 288 p. (in Kazakh).
13. Kunanbaev A. (2006). If I Die, Will My Resting Place Not Be the Cold Black Earth? <https://adebiportal.kz/upload/iblock/6bd/6bd6307110a51a7d13f44535cda3fe89.pdf> (in Kazakh).
14. Mutiev Z.Zh. (2010). The Lyrics of Fariza Ongarsynova: A Study Guide. Uralsk: Press and Publishing Center of M. Utemisov West Kazakhstan State University, 213 p. (in Kazakh).
15. Nilibaev A.D. (2012). Temperament. Philosophical Problems of Globalization and Projects for Renewing the World. Almaty: Mereke baspasy LLP, 584 p. (in Kazakh).
16. Ramazanov Sh.A. (2010). The Creative Works of Zharken Bödes. PhD Dissertation. Almaty, 123 p. (in Kazakh).
17. Salykbay G. (2001). My Longing in the Sky. Almaty: Jazushy, 144 p. (in Kazakh).
18. Sultaniazova I.S. (2020). Anatomy in the Kazakh Language: A Scientific Monograph. Uralsk, 208 p. (in Kazakh).
19. Philosophical Anthropology. Philosophy of Culture. Philosophy of Religion. In Twenty Volumes. Vol. 19. (2006). Astana: Audarma, 536 p. (in Kazakh).
20. Callaghan M. (2023). What can the romantic lyric do? *Textual Practice*, 37(12), pp. 1981-1999. <https://doi.org/10.1080/0950236X.2022.2150293> (in English).
21. Magedanz S. (2006). Allusion as Form: The Waste Land and Moulin Rouge! // *CSUSB ScholarWorks, Library Faculty Publications*, Vol. 62, Iss. 2, pp. 160-179. <https://scholarworks.lib.csusb.edu/library-publications/14> (in English).
22. Wajed Z., Saghar E. (2023). Role of poetry and the poet's mission in the awakening of society // *Sprin Journal of Arts, Humanities and Social Sciences*, No. 2(11), pp. 20-30. (in English).